

Ćwierć wieku literaturoznawczych doświadczeń badawczych anglistycznej szkoły lubelsko-gdańskiej

Mówić precyzyjnie o szkole badawczej usadowionej geograficznie na dwóch dalekich krańcach Polski nie jest łatwo. Idzie tu zresztą bardziej o pewne określone środowisko naukowe niż o szkołę *sensu stricto*, o środowisko, które charakteryzuje postawa ergo-centriczna i które przyjmuje może pewne wspólne zasady postępowania badawczego, ale jest zróżnicowane wewnętrznie, gdy idzie o inne aspekty metodologiczne¹. Zastrzec tu również trzeba, że „lokalizacja geograficzna” owego środowiska dotyczy przede wszystkim początków szkoły; w trakcie jej rozwoju niektóre osoby odeszły z Lublina (UMCS) i Gdańska i, choć nie wszyscy utrzymują dalej kontakt ze środowiskiem, wiele z tych osób nadal uczestniczy w kolejnych działaniach szkoły, mimo że pracują w innych ośrodkach². Najważniejsze wszakże, iż grupę tę łączy szereg wspólnych inicjatyw i dokonań naukowych, które pozwalają nazwać ją „szkołą” i zarówno umiejscowić w czasie początek jej działań, jak i określić pewne etapy w rozwoju zajmującej ją problematyki, a może także zarysować ogólny kierunek jej ewolucji.

Zanim jednak takie działania i inicjatywy zostały podjęte, w dwóch różnych ośrodkach naukowych w Polsce zarysował się podobny kierunek badań, oparty początkowo dość ściśle o zasady metodologiczne czeskiego i polskiego strukturalizmu (lata 1975–1990). W powstającym Zakładzie Badań Literackich w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Gdańskiego i w Zakładzie Literatury Angielskiej Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie ukazało się nie tylko parę prac³

¹ Cf.: „Among the »essentialists« who agree to »see« the difference between the texts of literature and texts of culture, there are those who are of a more formalist persuasion and those who tend to incorporate in their theoretical positions semiotic, narratological, mythographic, or even some constructivist ideas” (“Editors’ Preface”, [w:] *Texts of Literature; Texts of Culture*, pod red. L. Gruszeckiej-Blaim, A. Blaima, Lublin 2005, s. 8).

² Dział środowiska to kształtują nie tylko osoby z dwóch pierwotnych ośrodków (Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Uniwersytetu Gdańskiego), lecz także z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Uniwersytetu Warszawskiego.

³ Na przykład A. Zgorzelski, *Kreacje świata sensów (Szkice o współczesnej powieści angielskiej)*, Łódź 1975, LTN, i idem, *O nowelach Conrada. Interpretacje*, Wyd. Morskie, Gdańsk 1984; inne prace różnych autorów ukazywały się głównie jako artykuły w lokalnych Zeszytach Naukowych, bo – jako interpretacje właśnie – nie były one pokaźnych rozmiarów. Zob. na przykład: D. Zadworna, „The Dragon” – A Story about Time, [w:] *Studies on Fantastic Literature*, Zesz. Nauk. Wydz. Hum. Filologia Angielska 3, Gdańsk 1982, s. 7–18. W tym samym numerze odnotować też można inne inspirujące prace: J. Węgrodzkiej, *The Functions of Suspense in C. S. Lewis’ Trilogy*, s. 37–85, czy G. Kietlińskiej, *The Strategy of Motif Organisation in “Player Piano”, “Cat’s Cradle” and “Slaughterhouse-Five”*, s. 19–36. Tych i innych autorów spotkamy też w kolejnych Zeszytach: *Studies on Poetry*, nr 5, Gdańsk 1984, *Studies on Drama*, nr 6, Gdańsk 1985, *Studies on Fantastic Fiction*, nr 8, Gdańsk 1988, *Studies on Fiction*, nr 10, Gdańsk 1993. L. Gruszecka z UMCS drukowała za granicą w „Essays in Poetics” (*Polish Studies in Literary Space*, 2 (9) 1984, s. 24–32; „The Street” and “The Drawing-room” *The Poetic Universe of T.S. Eliot’s “Prufrock and Other Observations”*, 2 (14) 1989, s. 65–82), a także w „Kwartalniku Neofilologicznym”, W. Nowicki publikował w „Studia Anglica Posnaniensia”.

poświęconych interpretacjom poszczególnych tekstów, lecz także monografie o wyraźnym charakterze historycznoliterackim⁴, wybierające problematykę genologiczną. Problematyka ta nie była dotąd chętnie podejmowana przez anglistów i właśnie to, oprócz dość precyzyjnie zakreślonego horyzontu metodologicznego, odróżniało te studia od pozostałego dorobku anglistyki polskiej.

Dzisiaj można powiedzieć, że to w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, mniej więcej na przełomie lat 1993/1994, dzięki kilku nieformalnym spotkaniom członków obu wspomnianych na początku instytucji, ukształtowała się ich świadomość pewnej wspólnoty metodologicznej. Poczucie wspólnoty nie przyszło łatwo; trzeba było wielu gorących sporów i dyskusji, aby granice tej wspólnoty starać się określić i dotąd właściwie nie bardzo wiadomo, gdzie te granice przebiegają i jak dalece są one płynne⁵. Jedno jest pewne: szkołę łączy przede wszystkim pochylenie się nad badanym tekstem; to właśnie obserwacja zjawisk tekstowych stoi na początku całego postępowania badawczego (czasem nawet mimo pewnych założeń „teoretycznych”, które w praktyce nie są chyba przestrzegane). Język, którym formujące się środowisko na początku zazwyczaj się posługiwało, był w zasadzie strukturalistyczny, z silnym narzutem terminologii i pojęć Łotmanowskiej szkoły semiotycznej – później będzie on, przynajmniej u niektórych badaczy, ewoluował, a kierunek tej ewolucji nie zawsze będzie dobrze współgrał z pierwotnym wyborem.

Oprócz tych posiedzeń poświęconych ostrej wymianie argumentów za lub przeciw (biorąc z grubsza) postawie „esencjonalistycznej”, inne spotkania koncentrowały się raczej na sprawach ściśle warsztatowych, na dyskusji nad wybranym utworem poetyckim czy opowiadaniem⁶ lub po prostu nad ciekawym, lecz wciąż niezrealizowanym do końca pomysłem badawczym. Wszakże wydaje się, że dla kształtowania się omawianej szkoły znaczące były przede wszystkim duże już doświadczenia interpretacyjne związane niejednokrotnie z postępowaniem indywidualnych rozpraw doktorskich. Te doświadczenia bowiem stanowiły podstawę w połowie lat dziewięćdziesiątych dla pierwszej wspólnej inicjatywy wydawniczej kształtującego się środowiska. Chodziło o dydaktyczną serię *Interpretations*

⁴ Odnotowujemy tu głównie pozycje książkowe, jak na przykład A. Zgorzelski, *Fantastyka. Utopia. Science Fiction (Ze studiów nad rozwojem gatunków)*, PWN, Warszawa 1980; A. Blaim, *Early English Utopian Fiction. A Study of a Literary Genre*, UMCS, Lublin 1984; idem, *Failed Dynamics. The English Robinsonade of the Eighteenth Century*, UMCS, Lublin 1987 (później przedrukowana jako nr 275 w „Studies on Voltaire and the Eighteenth Century”, 1990); G. Bystydzieńska, *O angielskim poemacie heroikomicznym*, UMCS, Gdańsk 1978 oraz rozszerzona wersja pod tytułem *The English Mock-Heroic Poem of the Eighteenth Century*, LTN, Warsaw 1983; W. Nowicki, *The Picaresque Hero in a Sordid World. A Study of the Early Novels of Tobias Smollett*, Wyd. UMCS, Lublin 1986.

⁵ Ilustruje to kontrast między dwoma wypowiedziami; jedna z nich to: A. Blaim, L. Gruszewska, *Implied Authors, Implied Readers, Implied Texts: A Modest Proposal* [w:] *Focus on Literature and Culture. Papers from the 2nd Conference of PASE, Kazimierz '93*, pod red. G. Bystydzieńskiej i L.S. Koleka, nr 4 (40), Lublin 1994, Wyd. UMCS, s. 145–155. Był to właśnie artykuł rozpoczynający szereg nieoficjalnych spotkań i dyskusji metodologicznych (cytowany też później szeroko za granicą). Reakcją na te spotkania było swoiste credo metodologiczne A. Zgorzelskiego, *Against methodological compromise in literary studies* [w:] *Approaches to Fiction*, pod red. L. Koleka, PASE studies and monographs, vol. 2, Wyd. Foliom, Lublin 1996, s. 231–242 (rozszerzona wersja polska: *Przeciw permisywizmowi metodologicznemu w badaniach literackich* [w:] *System i funkcja. Ustalenia metodologiczne i propozycje teoretycznoliterackie*, ZBL 5, Gdańsk 1999, Wyd. Gdańskie, s. 11–33).

⁶ Jedną taką dyskusją, poświęconą interpretacji wiersza Artura Międzyrzeckiego Z „Jesieni w Des Moines”, znalazła swoje sprawozdanie w artykule A. Zgorzelskiego *Trud czytania*, „Kresy” 1999, nr 4 (40), s. 270–273.

of *British Literature* stanowiącą uzupełnienie dla trzech tomików *Lectures on British Literature*⁷, serię oferującą dokładniejsze niż w wykładach omówienia wybranych utworów jako interpretacje przykładowe dla studentów⁸.

Lata dziewięćdziesiąte okazały się również owocne dla kontynuacji i zarazem niewielkiej modyfikacji dotychczasowych zainteresowań badawczych środowiska. Przede wszystkim poszerzyła się znacznie problematyka publikacji: autorzy podjęli w interpretacjach zagadnienia teoretyczne czy to związane na przykład z funkcjami tekstu w tekście, czy też z szeroko traktowanym pojęciem przestrzeni literackiej⁹. Pojawiły się też prace dotyczące twórczości poszczególnych pisarzy i rozważające, z jednej strony, perspektywy świadomości autorskiej systemów zewnętrznych, a z drugiej – techniki sterujące implikowanym odbiorem¹⁰. Zarazem bliska była wciąż tej szkole analiza ewolucji gatunków¹¹ i widzenie czy to pojedynczych utworów, czy twórczości wybranych pisarzy w szerokiej perspektywie historycznoliterackiej¹². Pojawiła się także pozycja przedstawiająca kilka propozycji teoretycznych¹³ i powtarzająca, tym razem w języku polskim, sformułowane już poprzednio *credo* metodologiczne jako swoiste *post scriptum* dyskusji warsztatowych z okresu wcześniejszego.

Nowe tysiąclecie wyraźnie otworzyło następny etap w rozwoju szkoły. Środowisko okrzepło i rozrosło się na tyle, że trzeba było zrezygnować z nieoficjalnych, jakby półprywatnych spotkań ośmiu czy dwunastu osób dwa razy do roku i pomyśleć o innej formule takich warsztatów. Postanowiono więc organizować co rok lub dwa lata rodzaj sympozjum – nazwa ta nawiązywała do charakteru dyskusyjnego takich warsztatów, które odróżniały się od ówczesnych zwyczajowych konferencji naukowych tym, że tylko niewiele czasu poświęcały na przypomnienie przysyłanych poprzednio „referatów”, pozostawiając natomiast wiele czasu właśnie na rozmowę, dyskusję, na spotkania kularowe, a tym samym stwarzając szansę uzupełnienia i ewentualnej poprawy dyskutowanych materiałów

⁷ Jedna taka dyskusja, poświęcona interpretacji wiersza Artura Międzyrzeckiego Z „*Jesieni w Des Moines*”, znalazła swoje sprawozdanie w artykule A. Zgorzelskiego *Trud czytania*, „*Kresy*” 1999, nr 4 (40), s. 270–273.

⁸ Ostatecznie seria zamknęła się w 14 pozycjach: 1. Daniel Defoe, *Robinson Crusoe* (A. Blaim); 2. Henry Fielding, *Joseph Andrews* (W. Nowicki); 3. Thomas Stearns Eliot, *The Waste Land* (L. Gruszewska); 4. Graham Swift, *Waterland* (D. Malcolm); 5. *Pearl* (B. Kowalik); 6. Rudyard Kipling, *Just So Stories* (J. Kokot); 7. Thomas More, *Utopia* (A. Blaim); 8. Edward Young, *Night Thoughts* (G. Bystydzieńska); 9. T.S. Eliot, *Murder in the Cathedral* (A. Blaim, L. Gruszewska); 10. Peter Ackroyd, *Hawksmoor* (D. Malcolm); 11. *Sir Gawain and the Green Knight* (B. Kowalik); 12. Clive Staples Lewis, *Out of the Silent Planet, Voyage to Venus, That Hideous Strength* (J. Węgródzka); 13. George Eliot, *The Mill on the Floss* (D. Malcolm); 14. J.R.R. Tolkien, *The Lord of the Rings* (A. Zgorzelski). Pozycje te publikowało Wydawnictwo Gdańskie w latach 1994–1997.

⁹ Zob. J. Kokot, *Tekst w tekście. Studia o wierszu w prozie narracyjnej*, ZBL 1, Wyd. UG, Gdańsk [1992], L. Gruszewska, *Wizje i rewizje w poezji Thomasa S. Eliota*, Wyd. UMCS, Lublin 1996; B. Kowalik, *From Circle to Tangle. Space in the Poems of the Pearl Manuscript*, Wyd. UMCS, Lublin 1997.

¹⁰ Zob. S. Modrzewski, *Conrad a konwencje. Autorska świadomość systemów a warsztat literacki pisarza*, ZBL 3, Wyd. UG, Gdańsk 1992; J. Kokot, *Takie sobie „bajeczki”*. Gry z czytelnikiem w noweliście R. Kiplinga, ZBL 4, Wyd. Gdańskie, Gdańsk 1993.

¹¹ A. Blaim, *Aesthetic Objects and Blueprints: English Utopias of the Enlightenment*, Wyd. UMCS, Lublin 1997.

¹² Zob. J. Kokot, *Kronikarz z Baker Street. Strategie narracyjne w utworach Arthura Conan Doyle’a o Sherlocku Holmesie*, Wyd. Uniw. Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 1999; A. Zgorzelski, *Konstrukcja i sens. Szkice o angielskich tekstach poetyckich*, ZBL 2, Wyd. UG, Gdańsk 1992.

¹³ Zob. A. Zgorzelski, *System i funkcja. Ustalenia metodologiczne i propozycje teoretycznoliterackie*, ZBL 4, Wyd. Gdańskie, Gdańsk 1999.

do późniejszego druku¹⁴. Nie miały to być również szeroko zakrojone „sesje” – sympozja miały funkcjonować głównie jako spotkania w ramach środowiska i dla środowiska, były to warsztaty „dla wybranych”, jak je złośliwie czasem nazywano poza środowiskiem¹⁵.

Pierwsze takie Sympozjum zorganizował Zakład Badań Literackich IA UG w Gdańsku w dniach 19–21 września 2001 roku. Jego tematykę określiły tytuły nie tylko wcześniejszego nieco tomu artykułów prezentowanych przez autorów z tego samego środowiska (*Systems. Genres. Conventions*¹⁶), lecz także tomu wydanego dwa lata po Sympozjum (*Conventions and Texts*¹⁷), jako pokłosia tego spotkania. Wydaje się, że szczególnie znaczący dla tego etapu w rozwoju omawianej szkoły jest ów tom wcześniejszy. Tytułowe pojęcia nie służą tu przede wszystkim celom klasyfikacji, lecz funkcjonują w praktyce interpretacyjnej dla ukazania, jak tradycyjne zasady pisania, owe systemy i konwencje ulegają przemianie w artystycznym odrzuceniu kulturowych tendencji do petryfikacji i zautomatyzowania.

Jak widać z omówienia w przypisach, oba tomy kontynuowały przede wszystkim tradycyjne już w tej szkole zainteresowania genologiczne i historycznoliterackie. Publikacja wydana po Sympozjum odróżniła się również od podobnych edycji pokonferencyjnych tym, że postarano się streścić dyskusję odnoszącą się do piętnastu z szesnastu

¹⁴ Były jeszcze w owych latach możliwości publikowania antologii zbierających niewielkie rozprawy! Dziś, jak się zdaje, uczelnie są zbyt ubogie, by taki druk sfinansować!

¹⁵ Oczywiście, wielu autorów tego środowiska brało udział na przestrzeni tych lat i później w różnych innych konferencjach krajowych i zagranicznych, wygłaszając tam referaty i publikując je w zbiorach studiów pokonferencyjnych – szkoła więc uczestniczyła dość szeroko w życiu naukowym anglistyki nie tylko polskiej. Świadczyć też o tym indywidualne pozycje książkowe – zbiory studiów i monografie. Dodatkowo wspomnieć tu można serię esejów w języku polskim o poezji współczesnej (brytyjskiej i irlandzkiej) wydawanej przez Uniwersytet Gdański (1997, pod red. D. Malcolma i O. Kubińskiej; 2000, pod red. O. Kubińskiej, D. Malcolma i S. Modrzewskiego; 2002, pod red. D. Malcolma; 2005, pod red. L. Gruszewskiej-Blaim i D. Malcolma – tom dwujęzyczny), gdzie jedną trzecią autorów stanowią osoby z omawianego środowiska. Można się spodziewać kontynuacji tej serii.

¹⁶ *Systems. Genres. Conventions*, pod red. A. Zgorzelskiego, PASE Studies and Monographs, vol. 7, Wyd. Foliom, Lublin 1999. Znajdziemy tu, po pierwsze, dwa studia o nacylieniu teoretycznym, analizę konceptu na przykładzie wiersza W. Emptona *Arachne* (S. Modrzewski) oraz opis semiotycznego systemu gry w szachy, jako wstępne rozważania nad mechanizmami kultury (A. Zgorzelski). Po drugie, kilka szkiców porusza problematykę *stricte* genologiczną, omawiając czy to model świata w angielskiej balladzie ludowej (J. Kokot), czy to współczesne transformacje angielskiej powieści szpiegowskiej (D. Malcolm), czy też konwencję prozy gotyckiej w *Mason & Dixon* Thomasa Pynchona (Z. Kolbuszewska). Pozostałe studia podnoszą kwestie konwencji pastoralnych w powieściach Barbary Pym (B. Kowalik) i intertekstualności w cyklu „Bastable” E. Nesbit (J. Węgrzodka).

¹⁷ *Conventions and Texts*, pod red. A. Zgorzelskiego, Wyd. UG, Gdańsk 2003. Tom otwierać dwa szkice poświęcone zagadnieniu alegorii: o punkcie widzenia w średniowiecznym alegoryzmie (B. Kowalik) i o alegorycznych toposach u Chaucera w *The Parliament of Fowls* (K. Pytel). Wiele wypowiedzi omawia dramaty; są to *Julius Caesar* Szekspira (A. Blaim), *Arcadia* Toma Stopparda (A. Suwała-Kołecka) oraz tegoż *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* (J. Kokot), *Endgame* Samuela Becketta (T. Wiśniewski). Znajdzie się tu też zestawienie motywów „uczty” i „wieczery” w cyklu „N-Town Play” (A. Kowalczyk). Znow też zwrócono uwagę na konwencje prozy gotyckiej u E.A. Poeo w *The Fall of the House of Usher* (S. Studniarz) i u A. Bierce’a w *The Death of Halpin Frayser* (Z. Kolbuszewska). Oczywiście pochyłono się nad innymi konwencjami genologicznymi: u Jerzego Kosińskiego w *Being There* (L. Gruszewska) ukazano konwencje literackie i filmowe, u T.H. White’a w *Goshawk* (A. Zgorzelski) rozważano styk fikcji i dokumentu. Pisano o łamaniu różnych konwencji w *Orlando V. Woolf* (U. Terentowicz-Fotyga), o transformacjach konwencji prozy obyczajowej u R. Firbanka w *Sorrow in Sunlight* (D. Malcolm), o narodzeniu się nowego gatunku w *The Valley of Spiders* H.G. Wellsa (H. Lelań), o impresjonizmie narracji w *Lust for Life I. Stone’a* (A. Kwiatkowska) oraz o naiwności literatury dziecięcej w *The Railway Children* E. Nesbit (J. Węgrzodka).

zamieszczonych tam artykułów. Niestety, kolejne tomy prezentujące ostateczną wersję referatów z następnymi sympozjów zrezygnowały z takich streszczeń.

Drugie Sympozjum (5–7.05.2003) zorganizował Lublin (Zakład Literatury Angielskiej IA UMCS) na temat „Teksty literatury, teksty kultury”, podnosząc zagadnienie dyskutowane już na poprzednim spotkaniu. Wydaje się, że dziewiętnaście wypowiedzi, które znalazło się w opublikowanym później tomie¹⁸, zarówno wykazuje jasno różnorodność zrozumienia dyskutowanego tematu (mówiono często o motywach lub systemach kulturowych wykorzystywanych w literaturze), jak i stanowi pewne echo sporów metodologicznych toczonych poprzednio w środowisku. Podniesiono to częściowo i w *Editors' Preface*¹⁹. Z drugiej strony, jak się zdaje, całość tomu wskazuje, iż w obszarze badanych tekstów należałoby raczej mówić o dynamicznej współzależności mechanizmów kulturowych i literackich, niż teksty te klasyfikować. Klasyfikacja jest bowiem nie tylko zawodna, ale i wręcz fałszywa. Można by ująć to słowami Davida Malcolma o powieści *Atonement* Iana McEwana: „(...) jest to tekst literacki. Ponieważ nim nie jest”.

Trzecie Sympozjum (21–23.09.2005) odbyło się Olsztynie, gdzie pracę podjęto parę osób z Gdańska. Temat sformułowany był początkowo inaczej („Teksty w tekstach, teksty z tekstów”); późniejsza jego wersja – „Teksty z tekstów” – zmieniła się raz jeszcze,

¹⁸ *Texts of Literature, Texts of Culture*, pod red. L. Gruszeńskiej-Blaim, A. Blaim, Wyd. UMCS, Lublin 2005. Wielu autorów zrozumiało sugestię tytułową tomu jako zaproszenie do analizy synkretyzmu konwencji tekstu użytkowego i prozy artystycznej. I tak okazuje się, że modlitwa średniowieczna nacechowana jest lirycznie (B. Kowalik), że literackość przeplata się z aktualną referencją w Chaucerowskiej *The Book of the Duchess* (K. Pytel), że w cyklu „The N-town Play” nakładają się na siebie funkcje „uczenia” i „bawienia” (A. Kowalczyk). Podobne badanie sprowadza się nieraz do opisu motywów kultury i jej stereotypów w danych tekstach, jak na przykład w pracy o rytuale inicjacji we współczesnej *fantasy* (G. Trębicki), w rozprawie o dwóch typach rozumienia czasu, historycznym i mitycznym, w *Rocannon's World* U.K. Le Guin (K. Pisarska). Czasami analiza aspektów świata przedstawionego, na przykład czasoprzestrzeni w *The Real Inspector Hound* T. Stopparda, odstania nie tylko pomieszanie tego, co realne i co fikcyjne w tym świecie, lecz także parodię konwencji gatunkowych (A. Suwalska-Kolecka), a z kolei szkiełko łamania konwencji powieści detektywnej w twórczości Agathy Christie umożliwia postawienie wniosku o perspektywach ewolucji tego gatunku (J. Kokot). „Wdzięcznym” polem badawczym jest oczywiście postmodernizm i jego strategie autotematyzmu, na przykład w studium o metatekstowych zabiegach w *Cat's Cradle* K. Vonneguta (S. Studniarz) czy zainteresowanie intertekstualnością, jak w przypadku eseju o echach Szekspirowskich u McEwana (O. Kubińska). Postmodernizm prowokuje też do obserwacji terenów granicznych: wykładu i powieści w *The Lives of Animals* J.M. Coetzeego [odmiana] (L. Gruszeńska-Blaim) lub krytyki literackiej i fikcji w *Macbeth* T. Eagletona (A. Blaim) czy w *Foe* J.M. Coetzeego (G. Maziarczyk), prowokuje do pytania, ile jest dokumentu psychologicznego w powieści Hannah Green (U. Terentowicz-Fotyga) i o wpływ literatury na rzeczywistość i kulturowe modele świata, jak w przypadku powieści S. Rushdiego (B. Klonowska). Za każdym razem jest to przecież pytanie o status literacki badanego tekstu, jak przy obserwacji mechanizmów artystycznych w romansach *Harlequina* (J. Węgrodzka) czy w analizie *Atonement* I. McEwana (D. Malcolm). Inne nieco pytania motywują szkiełko o „napięcie ekstraszykowne” u B. Malamuda (Z. Kolbuszewska) czy esej o relacji narrator, implikowany czytelnik i realny odbiorca w opowiadaniach E. Bowen (A. Kędra-Kardela).

¹⁹ Ten zbiór studiów już nigdzie nie informuje, gdzie i kiedy studia owe były prezentowane i dyskutowane. Jest to oczywiście bezpośredni skutek interwencyjnej polityki władz, oceniających w punktach zarówno dorobek indywidualnych badaczy, jak i instytucji, w których pracują: druk referatu w publikacji pokonferencyjnej ocenia się niżej niż artykuł drukowany w zbiorze studiów! Biurokracja nie potrafi zrozumieć, że wartości propozycji naukowej (i w ogóle nauki) nie sposób wymierzyć, a zwłaszcza w takim systemie „produkcji uniwersyteckiej”, który promuje plagiaty (zob. E. Isakiewicz, *W zaszczu ekspertów*, „Tygodnik Powszechny” 2.01.2011, nr 1 (3208), s. 3–5. Ciekaw jestem, czy biurokracja potraktuje ten przypis jako donos?

aż wreszcie ukazała się jako tytuł tomu studiów²⁰. Stąd też wśród piętnastu studiów w tym zbiorze kilka zajmie się raczej nową dla tego środowiska problematyką, zagadnieniami translatoryki i filmoznawstwa. Sygnalizuje to jednak kierunek odchodzenia szkoły od klasycznego literaturoznawstwa, poszerzenia zainteresowań na teksty i procesy kulturowe, być może większą podatność na mody badawcze. Czy będzie to również dotyczyć zasad metodologicznych? Dalsza ewolucja pokaże.

Temat następnego Sympozjum (początkowy pomysł „Niepewność sensu” zmieniono na „Struktura i niepewność”), które odbyło się w Lublinie w dniach 7–8.05.2007 roku, nawiązując do myśli pojawiających się już na poprzednim spotkaniu, pozwolił na inny jeszcze rozrzut problematyki, związany głównie z rodzajami tytułowej niepewności. Jeden z nich dotyczy, najogólniej, związków między rzeczywistością i fikcją, inny wiąże się z trudnościami interpretacyjnymi lub niedopowiedzeniami tekstowymi, jeszcze inny z problemami konstrukcji, intertekstualnością czy doniosłością sugestii gatunkowych. Osiemnaście studiów tego tomu²¹ ujawnia przy tym też szeroki wachlarz dyskutowanych utworów, od średniowiecznych liryków po tekst Johna Maxwella Coetzego.

20 *Texts in/of Texts*, pod red. A. Blaima, J. Kokot, Wyd. UMCS, Lublin 2007. Znajdziemy tu parę prac mało, jeśli w ogóle, związanych z tytułem tomu, na przykład rozważanie o początkach angielskiego liryku osobistego w średniowieczu (B. Kowalik) lub porównanie konstrukcji dwóch zbiorów poetyckich Teda Hughesa (T. Wiśniewski). Analizę „tekstów w tekście” odnajdujemy w obserwacjach *The Narrative of Arthur Gordon Pym* E.A. Poeego (S. Studniarz) i, częściowo, *Address Unknown* Kressmanna Taylora (Z. Kolbuszewska) czy też w rozważaniach o para-/meta-/inter-/hyper-/architekstualności *Elizabeth Costello* J.M. Coetzego (L. Gruszewska-Blaim). Podobnie inne studia: komentują one zabieg mnożenia tekstów i narratorów w ramach jednego tekstu, jak w *Draculi* B. Stokera (J. Kokot) czy u Sheridana le Fanu w *In a Glass Darkly* (P. Dembiński) albo też w postmodernistycznym tekście *Judith* Nicholasa Mosleya (G. Maziarczyk). Część autorów rozważa intertekstualność wiążącą na przykład *The Island of Doctor Moreau* H.G. Wellsa z *Moreau's Other Island* B.W. Aldissa (K. Pisarska) albo *Robinsona Crusoe* z *Oryx and Crake* Margaret Atwood (A. Blaim) czy też Szekspirowskiego *Króla Leara* z filmem *Kurosawy Ran* (M. Komsta) lub narastający ciąg tekstów i reinterpretacji, jak w wypadku baśni *Czerwony kapturek* i tekstów „pochodnych”: noweli Angeli Carter ze zbioru *The Bloody Chamber* i filmu *The Company of Wolves* Neila Jordana (B. Klonowska). Dwa szkice dotyczą problemów przekładu: trudności translatorskich w przypadku *The Queer Feet* G.K. Chestertona (E. Kujawska-Lis) i niuansowych rozbieżności między tym, co powiedziano, a co zapisano i jak przetłumaczono słowo *debt* zarówno w Biblii, jak i w modlitwie Pańskiej w angielskich tłumaczeniach z XX wieku (M. Brzezińska).

21 *Structure and Uncertainty*, pod red. L. Gruszewskiej-Blaim, A. Blaima, Wyd. UMCS, Lublin 2008. Tom otwiera krótki szkic poświęcony tytułowi zbioru (A. Zgorzelski). W pierwszej części publikacji prace ogniskują się wokół problemu reprezentowania rzeczywistości przez fikcję, czy to będzie semiotyczna analiza zasad organizacyjnych w Szekspirowskiej *Miarka za miarkę* (A. Blaim), czy też porównawcze studium historycznych narracji S. Rushdiego i W.G. Sebald (U. Terentowicz-Fotyga), czy też obserwacja repetycji i symulacji w powieści D. DeLillo *White Noise* zgodnie z teorią samoorganizujących się struktur autopoetyckich (Z. Kolbuszewska). W drugiej części tomu znajdujemy dwa studia o średniowiecznych lirykach: jeden poświęcony omówieniu granic tekstowych (B. Kowalik), drugi podnosi doniosłość kontekstów dla interpretacji (J. Węgorzka). Inne prace tu zamieszczone koncentrują się na zagadnieniach utrudnień interpretacyjnych: w wierszu *Country Church* R.S. Thomasa (K. Trapp), w sztuce Ch. Williama *The Three Temptations* (A.S. Kowalczyk), w powieści A. Machena *The Three Impostors* (J. Kokot), w prozie I. Sinclaira *Lud Heat* (M. Komsta). W tej części tomu pomieszczono też rozważanie nad tradycją prozy sensorycznej i początkami powieści detektywnej w *Moonstone* W. Collinsa (P. Dembiński). Trzecia część omawianego zbioru zawiera prace omawiające fabularne powikłania. Dotyczą one na przykład subiektywizmu postaci w tragediach J. Marstona (J. Galant), niejasności co do natury czasu, przestrzeni i postaci w powieściach J. Winterson (B. Klonowska), skomplikowania konstrukcji świata i kompozycji narracji w *Stirrings Still* S. Becketta (T. Wiśniewski) oraz światów błędnego koła w powieści I. Banksa *Walking on Glass* (K. Pisarska). Czwarta część zbioru nie podejmuje jakiegось nowego tematu. Jest tu i analiza radykalnej intertekstualności oraz semantycznej komplikacji u J. Gardnera w *King's Indian* (S. Studniarz), i studium nieokreśloności dominanty w *Company* S. Becketta (G. Maziarczyk), i opis kumulujących się niepewności fabularnych i strategii narracyjnych w *Disgrace* J.M. Coetzego (L. Gruszewska-Blaim). I wreszcie jest tu też szkic o milczeniu u Szekspira (O. Kubińska).

Piąte spotkanie zorganizował Gdańsk w dniach 24–26.10.2008, podając właściwie od początku jego temat w języku angielskim: „Canon Unbound”, co należałoby, być może, tłumaczyć jako „Poza kanonem”, bo to była pierwotna propozycja z poprzedniego Sympozjum.

Już od czwartego Sympozjum powoli okazywało się, że „dojrzewające” środowisko zaczyna być coraz bardziej obciążone różnymi obowiązkami akademickimi i że brak jest czasu na skończenie pełnej wypowiedzi do wysyłki przed Sympozjum tak, by wszyscy zdążyli się z nią zapoznać przed dyskusją. Zarysowała się więc w tym czasie tendencja do dyskutowania nieukończonych szkiców, czasem tylko próbnych tez lub dyspozycji. Zubożono w ten sposób warsztatowy charakter spotkań, mimo pierwszego wrażenia, że właśnie został on podkreślony. Co więcej, do dziś nie ukazał się jeszcze tom zbiorczy z piątego Sympozjum, toteż nie można stwierdzić, czy dyskutowane w Gdańsku prace²² przybrały ciekawszy i pełniejszy kształt do publikacji.

Pojawiła się tu także, zauważona już wcześniej, zwłaszcza w środowisku lubelskim, wyraźna dążność do omawiania postmodernistycznych tekstów, szczególnie wdzięcznych przy analizie narracyjnych, a nawet edytorskich nowinek, a jednocześnie kuszących bardziej do prezentowania ich skomplikowań fabularno-narracyjnych niż do zaoferowania pełniejszych interpretacji lub do zarysowania chociażby nikłych horyzontów historycznoliterackich.

Owo piąte Sympozjum, gdańskie, rozpoczęło się wskazaniem, że pojęcie kanonu jest pojęciem nie literaturoznawczym, lecz kulturowym i że do „literackiego” pojęcia, gdyby takie przyjęto, weszłyby wszystkie dzieła sztuki literackiej (Andrzej Zgorzelski). To spotkało się z polemiką Urszuli Terentowicz-Fotygi, która uznała to za wykluczenie z badań tych tekstów, które niby nie są takimi dziełami. Potem kilku autorów próbowało usytuować różne teksty w kanonach gatunkowych: Ludmiła Gruszevska-Bla im sugerowała niekoherencję zbitki powieściowej z dziennikiem w *Diary of a Bad Year* J.M. Coetzeego, Barbara Klonowska zastanawiała się nad *Diabłami* z *Loudun* Aldousa Huxleya, Joanna Kokot ukazała konwencję romansu w *Forest Lovers* Maurice’a Hewletta, Grzegorz Maziarczyk omówił *VAS: An Opera in Flatland* Steve’a Tomasuli i Stephena Farrella, a Jadwiga Węgrodzka mówiła o konwencjach kształtujących opowieść zwierzęcą Michela Fabera *Under the Skin*. Objaśniano również wpływ typu kultury na kształt tekstów: Justyna Galant ukazała *The Changeling* Middletona w świetle „miłości dworskiej”, Sławomir Studniarz śledził kanon postmodernistyczny w *Ubiku* Philipa Dicka, a Grzegorz Trębicki próbował określić, czym jest posttolkienowska *fanfiction*. Niektóre wypowiedzi podnosiły sprawę „kanonizowania” pisarzy: Cadedmona (Barbara Kowalik) czy też Michaela Longleya jako pisarza irlandzkiego (Maria Fengler). Podczas gdy David Malcolm wskazywał na „ślepotę” kanonów, Karolina Trapp analizowała złamanie konwencji ekfrazy w wierszu R.S. Thomasa *On a Portrait of Joseph Hone...*, a Tomasz Wiśniewski omówił fatychną ekspedycję W.S. Grahama w *Malcolm Mooney’s Land*. Sądzić można, że temat o kanonie okazał się ostatecznie pretekstem dla rozważań nad różnego rodzaju konwencjami.

²² Nastręcza to też trudność w omówieniu materiałów i dyskusji, bo i pamięć „kronikarza” może tu zawodzić.

Szóste Sympozjum odbyło się w Lublinie w dniach 9–10.11.2009. Tym razem podjęto wymyślny i bardzo metaforyczny temat „Życie tekstów” – tytuł w żart zresztą obrócony we wstępie do dyskusji (Andrzej Zgorzelski). Metaforycznie też zabrzmiały kolejne prowokacje do rozmowy: Barbara Klonowska mówiła o „tajemnym życiu tekstów” na przykładzie *The Chymical Wedding* L. Clarke’a, Grzegorz Trębicki o „drugim życiu” Ziemiomorza (U. Le Guin), Zuzanna Gawrowska o „wtórnym życiu tekstów” w przypadkach *Titus Andronicus*, *Ape and Essence* i *The House of Sleep* J. Coe, a Zofia Kolbuszewska o „schizoidalnym życiu książki” w *The Unstrung Harp...* E. Goreya. Reszta mówców podobnie: Grzegorz Maziarczyk ukazywał, jak ożywiani są *Papierowi ludzie* (*The People of Paper*) Salvadora Plascencii, Wojciech Nowicki, omawiając *Don Kichota* i *Frankensteina*, odkrywał, jak teksty umierają, Sławomir Studniarz analizował pięć „żywołów” Kruka E.A. Poego, czyli pięć polskich przekładów tego wiersza. Barbara Kowalik zaprosiła do dyskusji nad przewrotnym dość heroizmem w *Chivalry* Neila Gaimana, Grzegorz Buczyński prześledził postać króla Artura jako wojownika w trzech średniowiecznych romansach, Jadwiga Węgrodzka mówiła o motywie książki w cyklu o Harrym Potterze, Andrzej Kowalczyk odnotował mit Lilith w *Descent into Hell* Charlesa Williama. Zaznaczało się coraz dalsze odchodzenie od tematu Sympozjum: Justyna Galant zastanowiła się nad kobiecością w *Thierry and Theodoret* Johna Fletchera i Francisca Beaumonta, Joanna Kokot omawiała *The Terror* Artura Machena, Marta Komsta opowiadała o hypotekście i o *The Great Fire of London* Petera Ackroyda, Katarzyna Pisarska przedstawiła motyw snów w *The Bridge* Iaina Banksa, a Tomasz Wiśniewski omówił tekstową tkankę teatru „Complicité”. Ogólną uwagę przyciągnęły i spowodowały dość ożywioną dyskusję intrygujące pytania metodologiczne Artura Blaima o granice pojęciowe terminu „tekst”, jak pytania sugerują – dość mgliste.

Niestety, do tej pory czekamy na zbiorczy tom tych wypowiedzi, choć jak wieść niesie, organizatorzy dokonali podobno cudu i książka się jednak ukaze.

O ile lata dziewięćdziesiąte charakteryzowały się głównie zdobywaniem stopnia doktora przez drugie pokolenie środowiska (Artur Blaim oraz David Malcolm są nieco starsi, a piszący te słowa należy zdecydowanie do pokolenia wcześniejszego), to po roku 2000 drugie pokolenie zmierza przede wszystkim do habilitacji, a najmłodsza generacja, nazwijmy ją umownie pokoleniem trzecim, do doktoratów. Nic dziwnego, że nie tylko ilość publikacji środowiska, lecz także ich zakres tematyczny wyraźnie wzrasta. Kontynuowana jest w nich stale problematyka genologiczna²⁵, czasem wzbogacona rozważaniami teoretycznymi²⁴, a nawet próbami pewnej syntezy historycznoliterackiej²⁵, choć raczej aspektowej; między innymi znajdziemy tam rozważania nad zjawiskiem „mieszania gatunków”²⁶.

²³ Zob. B. Kowalik, *A Woman's Pastoral: Dialogue with Literary Tradition in Barbara Pym's Fiction*, Wyd. UMCS, Lublin 2002; J. Węgrodzka, *Patterns of Enchantment: E. Nesbit and the traditions of children's literature*, Wyd. UG, Gdańsk 2007; G. Trębicki, *Fantasy. Ewolucja gatunku*, Wyd. Universitas, Kraków 2007; J. Kokot, *This Rough Magic. Studies in Popular Literature*, Wyd. UW-M, Olsztyn 2004; B. Kowalik, *Betwixt engelaunde and englene londe. Dialogic Poetics in Early English Religious Lyric*, Peter Lang, vol. 31 w serii *Studies in English Medieval Language and Literature*, Frankfurt am Main 2010.

²⁴ Na przykład A. Zgorzelski, *Born of the Fantastic*, Wyd. UG, Gdańsk 2004.

²⁵ D. Malcolm, *That Impossible Thing. The British Novel 1978-1992*, Wyd. UG, Gdańsk 2000.

²⁶ Na przykład B. Klonowska, *Contaminations. Magic Realism in Contemporary British Fiction*, Wyd. UMCS, Lublin 2006.

Pojawiają się nowe monografie dotyczące poszczególnych autorów lub aspektów ich twórczości²⁷. Niektóre z tych publikacji, oparte na solidnej bazie analitycznej, podnoszą problematykę typologiczną²⁸, inne zmierzają w kierunku tak zwanych kategorii estetycznych²⁹, jeszcze inne, analizując zjawiska paragenologiczne, sytuują się niekiedy w ramach szeroko rozumianej recepcji literackiej³⁰.

Oprócz publikacji tomów zbiorowych, które powyżej odnotowaliśmy, uczestnicy Sympozjów ogłaszali swoje prace także w innych antologiach studiów anglistycznych, w księgach pamiątkowych, w pracach PASE (Polish Association for the Study of English), w Zeszytach Naukowych różnych szkół wyższych, w znaczących periodykach zagranicznych (na przykład w „Poetics”; „Essays in Poetics”; „Poetics Today”; „Utopian Studies”) i ważnych czasopismach krajowych (jak choćby „Zagadnienia Rodzajów Literackich”; „Teksty”; „Teksty Drugie”, „Kwartalnik Neofilologiczny”). O tym wkładzie szkoły w badania literatury informować mogą tylko spisy publikacji poszczególnych osób³¹. Podsumowując wszakże jedynie to, o czym dotąd wspomnieliśmy, można podkreślić kilka aspektów.

W ciągu dość niedługiego przecież czasu szkoła zdążyła przejść już przez kilka etapów swej historii. Cieszyć może to, że po odejściu na emeryturę kierownika Zakładu Badań Literackich w Gdańsku (rok 2004) macierzyste ośrodki szkoły, Gdańsk i Lublin, zostały związane jeszcze silniej wraz z zatrudnieniem zarówno w jednym, jak i w drugim Artura Blaima i Ludmiły Gruszeńskiej-Blaim (2007). Ta swoista „unia personalna” zapewnia dodatkowo ciągłość związków i zwartość środowiska.

Początkowo charakteryzowały szkołę określone, mimo ścierania się różnych stanowisk, zasady metodologiczne. Zgodność tych zasad widoczna była szczególnie jasno

²⁷ Zob. I. Gruszeńska-Blaim, *Gra w SS. Poetyka (nie)powieści Jerzego Kosińskiego*, Lublin 2005, Wyd. UMCS; T. Wiśniewski, *Kształt literacki dramatu Samuela Becketta*, Wyd. Universitas, Kraków 2006; U. Terentowicz-Fotyga, *Semiotyka przestrzeni kobiecych w powieściach Virginii Woolf*, Wyd. UMCS, Lublin 2006.

²⁸ G. Maziarczyk, *The Narratee in Contemporary British Fiction. A Typological Study*, Wyd. TN KUL, Lublin 2005.

²⁹ S. Studniarz, *Tragiczna wizja. Rzecz o nowelistyce Poego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008.

³⁰ W. Nowicki, *Awatary szaleństwa. O zjawisku donkichotyizmu w powieści angielskiej XVIII wieku*, Wyd. UMCS, Lublin 2008.

³¹ W całej „warsztatowej” pracy środowiska liczą się także rozliczne doświadczenia organizacyjne związane z innymi spotkaniami i konferencjami, również konferencjami międzynarodowymi. Nie chcemy tu notować wszystkich takich spotkań, przygotowanych co prawda przez różne katedry, zakłady, instytuty czy instytucje, jak na przykład PASE, ale przecież zawsze za prace organizacyjne odpowiedzialne były konkretne osoby, często właśnie spośród omawianego środowiska. Wspomnieć wszakże można przynajmniej dwie poważne inicjatywy z ostatnich lat. Pierwsza z nich to XI Międzynarodowa Konferencja Utopian Studies Society/Europe pod tytułem *Widma utopii – Spectres of Utopia* (7–10 lipca 2010), przygotowana przez zespół lubelski środowiska (UMCS), kierowany przez Artura i Ludmiłę Blaimów. W ciągu pięciu i pół dnia na dwudziestu sześciu posiedzeniach przedstawiono sześćdziesiąt trzy referaty, a ponadto około osiemdziesięciu uczestników z całego świata posłuchało trzech plenarnych wykładów, a także między innymi zwiedziło Muzeum na Majdanku i obejrzało wystawę fotografii artystycznej prof. dr hab. Jerzego Durczaka (UMCS) *Spectres of D-Eastopia*. Druga inicjatywa to także międzynarodowy festiwal w Sopocie *Back to the Beckett Text* (10–16 maja 2010) pod auspicjami Zakładu Badań Literackich Instytutu Anglistyki UG (T. Wiśniewski, D. Malcolm), Towarzystwa Przyjaciół Sopotu i Sopotkiej Sceny Off de Bicz, łączący trzydzieści godzin seminariów naukowych (w tym dwadzieścia pięć referatów gości zagranicznych i szesnaście referatów polskich) z trzydziestoma godzinami warsztatów teatralnych, filmowych i translatorskich oraz z siedmioma przedstawieniami teatralnymi, radiowymi i telewizyjnymi. Dwumiesięcznik „Topos” poświęcił główną część dwóch numerów (nr 1/110 i 5/114 z r. 2010) na wypowiedzi związane z tym festiwalem. Można mieć nadzieję, że obie te inicjatywy będą jeszcze owocować w przyszłości: w obu macierzystych uczelniach środowiska powstają ma silny polski ośrodek badań nad utopią, a już w maju 2011 odbędzie się następny międzynarodowy festiwal literacki *Back 2. Sopot – Poezja – Teatr*.

w praktyce interpretacyjnej. Rysowały się też wyraźnie zainteresowania historycznoliterackie, które w ostatnich latach niestety osłabły, ze znaczną szkodą dla profilu szkoły. Wraz z poszerzaniem się środowiska pojawiło się także czasem uleganie pewnym zachodnim modom, zaznaczyły się wpływy feminizmu, prac mitograficznych, konstruktywizmu, narratologii i przelotne fascynacje różnymi teoriami. Można sądzić, że był to (jest może nadal?) skutek poszukiwań uznania za granicą, przekonania, że za zachodnim „postępem” badań nie nadążamy. Wydaje się, że taka tendencja przejawia się nie tylko w omawianym środowisku, ale w nim właśnie obniża niejednokrotnie standard naukowy prac.

Przegląd jednoimiennych druków zwartych prowadzi do wniosku, że szkoła wyraźnie wpisała się w dorobek polskiej nauki o literaturze: nie licząc tomików interpretacyjnych z lat 1994–1997, więcej niż połowa publikacji ukazała się w języku polskim (siedemnaście pozycji z trzydziestu). Jest to tym bardziej znaczące, że zwyczajowo druk anglistycznych prac habilitacyjnych w lokalnych wydawnictwach uniwersyteckich (rozprawy doktorskie nie często bywały publikowane) dokonywał się w języku obcym, ponieważ panowało przekonanie, że to zapewnia udostępnienie tych badań za granicą. Skutek był taki, że znajomość tych prac za granicą była raczej znikoma (wyjątki potwierdzają tylko regułę), a w Polsce studia te były dostępne tylko dla tych, którzy znali angielski: polonistyczna na przykład świadomość badań prowadzonych na anglistykach była praktycznie śladowa. Sytuacja ta dziś jest już nieco inna, choć ilu polonistów tak naprawdę czyta po angielsku prace historycznoliterackie dotyczące literatury obcej? Tak więc nawet jeśli się nie wspomni o podstawowych wartościach historycznoliterackich studiów tej szkoły, podkreślić trzeba ich rolę w upowszechnianiu wiedzy o literaturze angielskiej i amerykańskiej w polskim kręgu literaturoznawczym.

Oprócz owych trzydziestu książek jednoautorskich wspomnieliśmy tutaj ogółem około stu kilkudziesięciu artykułów i studiów, większość o charakterze interpretacyjnym. W obu tych typach publikacji zaznaczyły się wyraźnie dwa rodzaje zainteresowań autorskich: znalazło się tutaj około trzydziestu studiów poświęconych pisarzom współczesnym, najczęściej prozaikom o nachyleniu postmodernistycznym, a oprócz tego około dwudziestu prac podnoszących zagadnienia literatury niemimetycznej. Bardzo niewiele interpretacji traktuje o współczesnej poezji.

Do tej pory największy chyba wkład lubelsko-gdańskiej szkoły, nie tylko w anglistyczną naukę o literaturze, wniosły wszystkie badania w jakimś choćby stopniu genologiczne (około dziesięciu monografii i piętnastu artykułów). Z aktualnego dorobku omówionej szkoły to one przede wszystkim mają szansę pozostać najdłużej w pamięci badaczy.

Czas mija, ale granica ćwierćwiecza nie zamyka przecież ani indywidualnych procesów badawczych, ani rozwoju środowiska jako całości. Jeśli uda się wydać zaległe tomy studiów, jeżeli uda się zorganizować następne spotkania, jeśli uda się zrealizować rozpoczęte wielkie i ambitne (może czasem aż nazbyt ambitne?) projekty międzynarodowe, szkoła wejdzie pewnie w dalsze etapy swojej ewolucji. Niechby była nadal szkołą w dwojakim znaczeniu tego słowa – prezentującą określony typ myślenia o literaturze jako sztuce literackiej i zarazem uczącą młodszych kolegów arkanów interpretacji i analizy historycznoliterackiej.